

**УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА**

**ГАРМОНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА
УКРАЇНИ В КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ**

Колективна монографія

За редакцією
Непочатенко О.О.

Умань
Видавель «Сочінський М. М.»
2021

УДК 338.43
Г20

*Друкується за рішенням вченої ради
Уманського національного університету садівництва
(протокол №5 від 04.03.2021 року)*

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор Малік М.Й.;
доктор економічних наук, професор Жудро М.К.;
доктор економічних наук, професор Нестерчук Ю.О.

Автори вміщених матеріалів висловлюють свою думку, яка не завжди збігається з позицією редакції. За зміст матеріалів (у т.ч. відсутність плагіату) відповідальність несуть автори. Матеріали подаються в авторській редакції.

Г20 **Гармонізація фінансово-економічного середовища України в комунікативному просторі : монографія / Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2021. – 523 с.**

ISBN 978-966-304-000-0

У монографії викладені результати досліджень сучасних проблем гармонійного розвитку економіки України. Висвітлені соціально-економічні аспекти гармонійного розвитку економіки. Розглянуто роль та місце фінансової та податкової політики у забезпеченні поступального розвитку економічної системи. Досліджено розвиток окремих галузей національної економіки. Значну увагу приділено теоретичним та практичним аспектам розвитку підприємницької діяльності як основи успішного функціонування економіки країни.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, науковців, співробітників та фахівців, які займаються питаннями розвитку економіки.

УДК 338.43

ISBN 978-966-304-000-0

© Уманський національний
університет садівництва, 2021

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Екологічне оподаткування в Україні: сучасні аспекти функціонування та перспективи вдосконалення (Барабани Л.В. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	6
РОЗДІЛ 2. Податковий контроль в системі адміністрування податків (Бечко П.К. к.е.н., професор, Уманський НУС)	36
РОЗДІЛ 3. Інновації в банківському менеджменті: концептуальні засади теорії та практики (Бондаренко Н.В. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	70
РОЗДІЛ 4. Страховий менеджмент та напрями його вдосконалення в нових умовах регулювання ринку фінансових послуг України (Власюк С.А. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	104
РОЗДІЛ 5. Фінансовий контролінг в системі управління підприємствами України (Гузар Б.С. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	133
РОЗДІЛ 6. Фінансове забезпечення капітальних інвестицій підприємств АПК (Колотуха С.М. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	157
РОЗДІЛ 7. Вплив оподаткування підприємств аграрного сектору економіки на доходи бюджетів різних рівнів (Лиса Н.В. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	187
РОЗДІЛ 8. Концептуальні засади розвитку фінансового забезпечення соціального захисту в Україні (Матьованій М.І. д.е.н., професор, Уманський НУС)	217
РОЗДІЛ 9. Сучасний стан забезпечення та напрями підвищення рівня фінансової безпеки банківського сектору економіки України (Мельник К.М. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	248
РОЗДІЛ 10. Сутність продуктової політики банку та механізм розробки нових банківських продуктів (Нечопатенко О.О. д.е.н., професор, Уманський НУС)	278
РОЗДІЛ 11. Особливості викладання ділової іноземної мови у закладах вищої освіти в контексті аналізу стилю ділових паперів (Понамаренко О.В. викладач, Уманський НУС)	302
РОЗДІЛ 12. Формування та розвиток ринку страхових послуг в Україні (Прокопчук О.Т. д.е.н., Уманський НУС)	325
РОЗДІЛ 13. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації в Україні (Пшенишак С.А. к.е.н., ст. викладач, Уманський НУС)	360
РОЗДІЛ 14. Міжнародний валютний ринок: особливості та механізми функціонування на сучасному етапі (Травченко О.М. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	387
РОЗДІЛ 15. Візуалізація та інформаційні технології – сучасні інструменти розвитку страхових компаній України (Улянич Ю.В. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	427
РОЗДІЛ 16. Фінансове регулювання інвестиційної діяльності в Україні (Цимбатюк Ю.А. к.е.н., доцент, Уманський НУС)	461
РОЗДІЛ 17. Фінансове забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності малого бізнесу (Шумило Т.В., Назорний В.І., аспіранти, Уманський НУС)	485

РОЗДІЛ 16. ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Досягнення стабільного соціально-економічного розвитку потребує нарощування інвестиційних ресурсів, послідовного збільшення частки капітальних вкладень у ВВП, поліпшення структури інвестиційних джерел та оптимізації напрямів їх вкладення. За таких умов зростає роль державного фінансового регулювання інвестиційної діяльності, що має стимулювати процеси нагромадження й ефективного використання інвестиційних ресурсів відповідно до пріоритетів економічного зростання, перспектив інноваційного розвитку країни.

Вирішальна роль і значення в організації фінансової політики належить державі, яка має сформувати адекватну систему фінансового регулювання інвестиційної діяльності з урахуванням усіх особливостей національної економіки. У цьому контексті, серед стратегічних завдань, актуалізується необхідність дослідження проблем удосконалення і пошуку шляхів підвищення дієвості механізму державного фінансового регулювання інвестиційної діяльності з метою її активізації та підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної економіки для іноземних інвестицій.

Теоретичні, методичні та прикладні аспекти інвестиційної діяльності висвітлені в наукових працях таких провідних учених, як І. Бланк, Л. Борщ, В. Бочаров, В. Букаго, Т. Віторт, Л. Гітман, Н. Даций, М. Денисенко, М. Джонк, О. Кузьмін, І. Малий, Г. Маркович, Дж. Маршалл, І. Мойсеєнко, А. Омельченко, А. Павленко, А. Пересада, М. Пессель, С. Покропивний, С. Реверчук, А. Степаненко, Н. Ушаков, В. Федоренко, Л. Федулова, О. Юркевич, Ф. Ярошенко та інші. Питанням впливу державної фінансової політики на інвестиційну діяльність приділено багато уваги у науковій сфері.

Серед відомих науковців можна виділити таких, як В. Александров, Ю. Бакал, В. Балабанов, Д. Ванькович, О. Васильк, В. Гець, М. Герасимчук, Н. Демчишак, В. Дем'янишин, О. Десятюк, Т. Загонацька, О. Заруба, С. Захарін, Дж. Кейнс, Дж. Кокс, О. Кириченко, М. Крупка, І. Луніна, І. Микласюк, В. Опарін, О. Озерчук, В. Приймак, Б. Пшик, А. Соколовська, А. Сухорукова, О. Стефанішина, Л. Тарангул, В. Федосов, І. Форестер, М. Фрідман, А. Яценко та інші.

Однак, попри суттєві напрацювання усе ще залишаються прогалини і нез'ясованість низки проблем у сфері фінансового регулювання інвестиційної діяльності, які потребують досконалого обґрунтування та вирішення, а саме: поглиблення однозначного тлумачення фінансового регулювання інвестиційної діяльності; визначеності механізму фінансового регулювання; пошуку оптимальних інструментів фінансового регулювання з метою активізації іноземного інвестування в Україні; удосконалення методичних підходів щодо оцінювання результативності впливу бюджетно-податкових інструментів на інвестиційну діяльність та інше. Нагальна необхідність розв'язання цих

проблем, їх теоретичне та практичне значення зумовлюють актуальність теми дослідження.

Інвестиційна діяльність як об'єкт державного регулювання

Інвестиційна діяльність є одним із ключових факторів суспільного розвитку, оскільки забезпечує весь відтворювальний процес в економіці. Інтенсивність та ефективність інвестиційної діяльності – запорука сталого економічного розвитку. Варто зазначити, що з поміж вітчизняних та іноземних науковців не досягнуто єдиної думки щодо тлумачення поняття “інвестиційна діяльність”. У Законі України “Про інвестиційну діяльність” подається трактування інвестиційної діяльності як сукупності практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій³⁹⁵.

Інвестиційна діяльність відбувається на засадах:

- інвестування, що здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності – приватне інвестування;

- інвестування, що здійснюється органами влади і управління держави за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємствами, об'єднаннями і установами за рахунок власних і позичкових коштів – державне інвестування;

- інвестування, що здійснюється іноземними громадянами, юридичними особами та державами – іноземне інвестування;

- інвестування, що здійснюється громадянами і юридичними особами України та іноземних держав – спільне інвестування. Інвестиційна діяльність забезпечується шляхом реалізації інвестиційних проектів і проведення операцій з корпоративними правами та іншими видами майнових та інтелектуальних цінностей. Дане визначення вважається точним і подається у всіх підручниках, словниках та економічних працях як таке, що відповідає всім вимогам, враховує всі недоліки попередніх визначень і повністю розкриває сутність інвестиційної діяльності³⁹⁶.

Отже, на основі аналізу підходів вчених-економістів до визначення поняття інвестиційної діяльності, можна виділити основні ключові характеристики тлумачення інвестиційної діяльності: як вкладення наявних ресурсів з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; як сукупність дій, скерованих на перетворення заощаджень в інвестиції; як процес пошуку інвестиційних ресурсів, вибір ефективних об'єктів інвестування; як важливу складову міжнародного руху капіталу та інше. Стратегічною метою інвестиційної діяльності вважається створення сприятливого інвестиційного клімату; мобілізація всіх джерел інвестиційних ресурсів та їх ефективне використання; стимулювання процесів розвитку виробничої сфери; створення

³⁹⁵ Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування : навч. посібник / А. П. Дука. Київ : Каравела, 2007. С. 224.

³⁹⁶ Деслячок О.М. Реальні та потенційні ризики інвестиційно-інноваційних процесів в Україні. *Економіст*. 2018. № 1. С. 73.

умов для нарощування внутрішніх інвестиційних ресурсів³⁹⁷. Суб'єктами (інвесторами й учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України й іноземних держав. Інвестори – суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позикових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора. Згідно зі статтею 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність», об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Інвестиційна діяльність може бути систематизована за предметом, об'єктом і суб'єктом її реалізації (рис. 1).

Рис. 1. Складові (структура) інвестиційної діяльності
Джерело: Авторське узагальнення.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» наведено форми інвестиційної діяльності у сфері інновацій, тобто у сфері впровадження науково-технічних досягнень у виробництво, виробничі процеси, технології і виробничої та соціальної інфраструктури, а також нових видів техніки (рис. 2).

³⁹⁷ Демчишак Н. Б. Фінансове регулювання інноваційної діяльності в Україні: монографія. Н. Б. Демчишак. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 194.

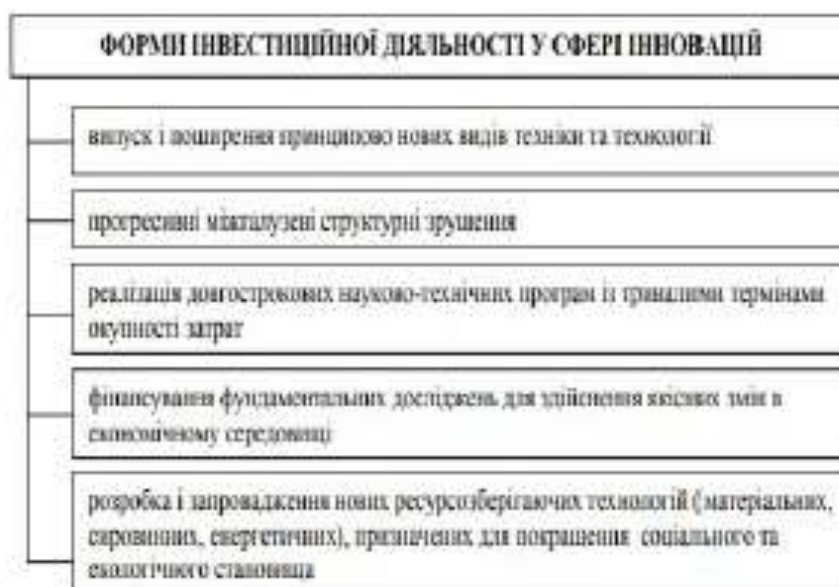

Рис. 2. Класифікація форм інвестиційної діяльності у сфері інновацій

Інноваційна діяльність в країні є одним із головних напрямів розширення та збільшення капітальних інвестицій, впровадження нових технологій на підприємствах на основі науково-технічного прогресу, що зумовлює³⁹⁸. Інвестиції й інновації – дві нерозривно пов'язані сфери економічної діяльності, що найбільшою мірою були і залишаються уражені кризою. На ринку склалася така загальна ситуація, що інновації, які колись здійснювалися за рахунок централізованих джерел, звелися до мізерної величини, тоді як інвестиції, що володіли внутрішньою структурою, втратили її і стали невпорядкованими і неорганізованими, стимулюючи тільки короткострокові цілі інвесторів.

Вихід з такого становища один – подолати економічну кризу неможливо без інноваційно-інвестиційного буму, відновлення основного капіталу на принципово новій, конкурентоспроможній основі. Адже капітальні вкладення без інновацій не мають сенсу, оскільки безглуздо відтворювати застаріле обладнання, що не користується попитом і якому властиві високі витрати ресурсів. А отже, й інновації без капітальних вкладень нереальні. Інвестиційно-інноваційна діяльність – це сукупність практичних дій інвесторів та інноваторів, направлених на реалізацію інвестицій в інноваційній сфері. Іншими словами – реалізація інвестиційної стратегії на етапах трансформації існуючого продукту, випробувань, промислового освоєння, закріплення науково-технічної ідеї, винаходу, розробки та її впровадження у виробництво чи сферу послуг, з метою досягнення соціального та економічного ефекту.

³⁹⁸ Грушко В. І. Інструменти податкового регулювання інвестиційної діяльності. *Фінанси України*. 2008. № 2. С. 89.

Загалом термін «інвестиційно-інноваційна політика» почали застосовувати в нашій країні відносно недавно, особливо коли в останні роки влада шукає нових методів та інструментів реалізації управлінських рішень³⁹⁹. Інвестиційно-інноваційна діяльність – складний динамічний процес, який потребує регулювання зі сторони держави. Дж. М. Кейнс свого часу розробив механізм активного державного регулювання економіки з використанням ринкових вказів. Він довів, що рівновага попиту і пропозиції не співпадає з повною зайнятістю, а рівноважний обсяг виробництва менший за потенційний. Такі розбіжності обумовлені невідповідністю планів інвестицій і заощаджень, бо і ті й інші мають різні мотиви. У своїй теорії зайнятості, відсотка і грошей він довів, що ринок сам по собі не здатний забезпечити повне і ефективне використання всіх факторів виробництва і потребує допомоги держави. Як підкреслював академік І. Лукінов: «Помилково розраховувати на те, що якісне оновлення всього економічного організму відбуватиметься само собою, без активного державного впливу і глибокої господарської трансформації на принципах справжнього підприємництва, використання стимулюючих факторів ринкової кон'юнктури, застосування новітніх технологій і жорсткого менеджменту»⁴⁰⁰. Так само без активного державного впливу не можна забезпечувати стабільні високі темпи зростання після виходу економіки з глибокої економічної кризи. Держава повинна створити умови, при яких виснажені ресурси суспільства використовуються з максимальною ефективністю, які сприяють збільшенню капітальних вкладень, розширенню бізнесу при збереженні повної свободи підприємців у прийнятті господарських рішень і відповідальності за їх наслідки. Стимулювання виробничого споживання капіталу, на його думку, спричинить розширення попиту на засоби виробництва і робочу силу. При цьому державне регулювання спрямоване на виправлення невдач ринку, щоб забезпечити ефективність економіки, а з метою забезпечення справедливості держава використовує податки і видатки, для перерозподілу доходів забезпечується регулювання грошового обігу та макроекономічне зростання і стабільність, знижується рівень безробіття та інфляція, одночасно стимулюється економічне зростання. Але навіть якщо економіка була б парето-ефективною, існують ще два аргументи на користь втручання держави. По-перше, конкурентний ринок може породити соціально небажаний розподіл доходу. І по-друге, деякі вважає, що навіть добре поінформовані люди не приймуть правильних рішень щодо споживання і нагромадження. У процесі державного економічного регулювання формується економічна роль держави, яка полягає у виконанні нею економічних функцій і залежить від характеру дії економічних законів, від обраної країною основної соціально-економічної мети, типу відтворення, економічного потенціалу та інших факторів⁴⁰¹.

³⁹⁹ Грищенко Л. Л. Типізація моделей реалізації інвестиційної політики в контексті взаємодії держави та бізнесу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2020. № 1(36). С. 77.

⁴⁰⁰ Вірченко А. А. Канали фінансової трансмісії в контексті забезпечення макроекономічної стабільності. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 7 (122). С. 29.

⁴⁰¹ Васильєв В. О. Концепція державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні.

Політика державного регулювання інвестиційної діяльності повинна базуватись на головних завданнях інвестиційної діяльності:

- динамічний і стійкий розвиток національної економіки; - розширення виробництва, що забезпечують випуск продукції на експорт та імпортозамінної продукції;
- забезпечення випуску якісної і конкурентоспроможної продукції та товарів і надання послуг;
- запровадження енергоощадних технологій; - забезпечення охорони навколишнього середовища.

Згідно Закону України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. №1560-ХІІ, державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики виходячи з цілей та показників економічного і соціального розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів, зокрема передбачених у них обсягів фінансування інвестиційної діяльності. Державне регулювання інвестиційної діяльності охоплює управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності і контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності. Управління державними інвестиціями провадять центральні й місцеві органи державної влади та управління. Воно передбачає планування, визначення умов і виконання конкретних дій щодо інвестування бюджетних і позабюджетних коштів. Умови інвестиційної діяльності регулюють за допомогою:

- надання фінансової підтримки у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництва;
- державних норм і стандартів;
- заходів щодо розвитку та захисту економічної конкуренції;
- роздержавлення і приватизації власності;
- визначення умов користування землею, водою та іншими природними ресурсами;
- політики ціноутворення;
- проведення державної експертизи інвестиційних програм і проєктів будівництва;
- інших заходів.

Контрольні функції покладено на державні органи та безпосередньо на підрозділи суб'єктів господарювання, що реалізують внутрішній контроль.

Таким чином основні напрями державного регулювання інвестиційної діяльності виокремлено на рис. 3.

Державне регулювання інвестиційної діяльності повинно базуватись на таких спеціальних принципах, які є основоположними у визначеній сфері: взаємної відповідальності інвесторів і держави; принцип дотримання основних прав і свобод інвесторів; юридичної відповідальності інвесторів за порушення вимог законодавства України або міжнародних договорів; концентрації та

спрямування інвестицій на забезпечення розвитку базових галузей економіки, підвищення продуктивності та технологічного оновлення виробництва; ресурсної збалансованості бізнес-планів інвестиційних та інноваційних проектів; надання державної підтримки реалізації інвестиційних та інноваційних проектів; прозорості та ефективності механізму надання державної підтримки реалізації інвестиційних та інноваційних проектів; безпечності інвестиційних та інноваційних проектів для навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей.

Рис. 3. Основні напрями державного регулювання інвестиційної діяльності

Джерело: Авторське узагальнення.

Усі методи регулювання інвестиційної діяльності за засобами цілеспрямованого впливу повинні бути приведені у відповідність до рівнів регулювання. Державні та регіональні методи регулювання інвестиційної діяльності за формами впливу повинні бути поділені на прямі, що безпосередньо регулюють інвестиційну діяльність, і непрямі, пов'язані з умовами функціонування сфер економічної діяльності, які суттєво впливають на інвестиційні процеси. Використовуючи бюджетну, податкову, митну, інвестиційну та грошово-кредитну політику, держава оптимізує пропорції господарського комплексу за видами економічної діяльності. Оскільки бюджет складається з дохідної і витратної частини, то і фінансові методи регулювання інвестиційної діяльності можна розділити за двома напрямками: податкова політика держави та державне управління видатковою частиною бюджету. У механізмі державного впливу на економіку саме бюджетному та податковому регулюванню належить провідне місце, оскільки фінансове регулювання

реалізується через державний бюджет, основним джерелом наповнення якого є податки.

Фінансове регулювання інвестиційної діяльності в економічній системі країни

Від ступеня наукової обґрунтованості фінансового регулювання залежить вплив держави на економіку. Основна мета системи фінансового регулювання полягає в реалізації збалансованої фінансової політики держави, яка забезпечить довгострокову макроекономічну та соціальну стабільність у державі⁴⁰².

Для реалізації фінансової політики використовується фінансовий механізм, який є сукупністю способів організації фінансових відносин. За структурою фінансовий механізм є досить складним і включає різні елементи відповідно до різноманіття фінансових відносин, а саме: бюджетний механізм, механізм функціонування позабюджетних фондів, фінансовий механізм країни, регіонів тощо. Мету фінансової політики формують залежно від рівня її проведення та завдань, які стоять перед її суб'єктами. Зокрема, головною метою фінансової політики на загальнодержавному рівні є забезпечення стабільного фінансового розвитку країни. Її реалізацію досягають шляхом розв'язання завдань, які виникають у ході розвитку фінансової системи. До них зокрема, належать: забезпечення фінансовими ресурсами державних програм, фінансування державних видатків, перерозподіл коштів між галузями та регіонами, стимулювання підприємницької діяльності, кредитування господарського комплексу, забезпечення розвитку міжнародних відносин тощо.

Отже, фінансова політика реалізується через фінансовий механізм на основі фінансового забезпечення та регулювання. Фінансове забезпечення – це формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання. Основними елементами фінансового забезпечення суб'єктів господарської діяльності є:

- самофінансування (відшкодування витрат на основну діяльність та її розвиток за рахунок власних джерел);
- кредитування (надання коштів за принципами поворотності, платності, строковості і забезпеченості);
- бюджетне фінансування (надання коштів з бюджету на безповоротних засадах);
- оренда (передача майна у користування на певний строк і за певну плату);
- інвестування (вкладання коштів в ті або інші об'єкти з метою отримання прибутку або соціального ефекту).

Фінансове регулювання – це метод фінансового впливу, пов'язаний із регулюванням економічних процесів.

Основні елементи фінансового регулювання такі:

- оподаткування (вितучення частини доходів підприємств і населення до бюджету та державних цільових фондів);

⁴⁰² Бондар М. І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю : монографія. Київ : КНЕУ, 2018. С. 256.

- бюджетні трансферти (дотації, субсидії, субвенції).

На сьогодні дуже важко знайти в літературних джерелах чітке визначення поняття фінансового регулювання інвестиційної діяльності. В основному воно розглядається науковцями окремо як бюджетне і податкове регулювання. Тому для детального вивчення цієї проблематики пропонуємо також розглянути фінансове регулювання в розрізі бюджетного та податкового. Бюджетне регулювання інвестиційної діяльності трактують у широкому і вузькому розумінні.

В широкому – як важливий економічний метод державного регулювання інвестиційної діяльності, тобто комплекс заходів державних органів влади, у вузькому – як процес розподілу коштів між бюджетами різних рівнів. Таким чином, згідно Бюджетного кодексу України, бюджетне регулювання – це щорічний перерозподіл загальнодержавних централізованих фінансових ресурсів між різними ланками бюджетної системи з метою збалансування бюджетів на рівні, необхідному для виконання місцевими органами їхніх функцій. Бюджетні методи регулювання для України мають особливе значення, оскільки ринок інвестиційних ресурсів недостатньо сформований, існує гіпертрофована структура економіки, надмірна диференціація технічного рівня виробництва, високий рівень монополізації, не замкненість на внутрішній ринок виробничих циклів, банки майже не здійснюють довгострокового кредитування, а власних інвестиційних коштів підприємствам бракує. Податкова політика держави вважається одним з найвагоміших напрямів регулювання інвестиційної діяльності. Податкове регулювання у складі податкової політики визначає цілеспрямовану діяльність держави з питань регулювання вартісних пропорцій функціонального розподілу й перерозподілу частини валового внутрішнього продукту з метою забезпечення відповідного рівня розвитку та динаміки формування макроекономічної архітектури, мотивації ділової активності економічних агентів. Тому система податкового регулювання відіграє значну роль у процесі державного регулювання інвестиційної діяльності та економіки країни загалом.

Податкове регулювання має ґрунтуватися на таких принципах інвестиційної активності, як: – рівноправність інвесторів усіх організаційно-правових форм господарювання та форм власності; – відповідність напрямів податкового регулювання цілям і пріоритетам економічної політики держави; – гнучкість системи податкового регулювання та забезпечення її швидкої переорієнтації при зміні кон'юнктури інвестиційного ринку; – відповідність світовим підходам до побудови системи оподаткування; – забезпечення оптимального співвідношення фіскальної й регулюючої функцій податків; – правове забезпечення регулюючого впливу. Для розрахунку дохідної частини бюджету необхідно мати план податкових надходжень, на основі яких відбувається планування та прогнозування бюджетних видатків. Саме тому від податкового регулювання залежать повнота й своєчасність державних витрат, і навпаки, заплановані державні витрати мають бути покриті дохідною частиною державного бюджету. Отже, бюджетне і податкове регулювання знаходяться у тісній взаємозалежності, тому вважаємо доречним застосування поняття

“бюджетно-податкове регулювання”. Аналіз наведених визначень податкового та бюджетного регулювання дає підставу стверджувати, що більшість існуючих поглядів, які прямо чи опосередковано стосуються визначення поняття досліджуваної категорії, зводяться лише до дослідження державного бюджету тільки з боку наповнення (податкове регулювання) чи з боку витрачання (бюджетне регулювання).

До бюджетних інструментів здійснення підтримки функціонування пріоритетних галузей економіки належать також державні закупівлі, які насамперед забезпечують матеріальне наповнення заходів, спрямованих на вирішення загальних державних міжгалузевих програм. Державні закупівлі за своїми масштабами та економічним впливом на суспільне відтворення набувають вирішального соціально-економічного значення у більшості країн з ринковою економікою. Регулювання напрямів здійснення державних витрат на закупівлю послуг і товарів, а також встановлення чітких правил їх закупівлі здатні забезпечити сприятливі умови національним виробникам, підприємствам певних галузей чи регіонів через підвищення попиту в необхідному напрямі за рахунок коштів бюджету.

Механізм фінансового регулювання інвестиційної діяльності в Україні

З прийняттям незалежності України держава обрала ринковий шлях розвитку економіки, який визначив нову роль держави у регулюванні економікою, яка була б направлена на побудову ринкової економіки на основі розвитку конкурентоспроможного виробництва та забезпечення гідного рівня життя населення⁴⁰³. Регулювання є необхідним фактором нормального функціонування будь-якої економіки чи її окремих сегментів. Ефективного регулювання потребує й інвестиційна діяльність в країні. Термін „регулювання” (від грец. *regulatio*) означає “підпорядковувати певному порядку”. В широкому розумінні – це встановлення тими чи іншими методами певних відповідностей між структурою суспільних потреб і структурою суспільного продукту, тобто, певних пропорцій економічного розвитку. В зарубіжній економічній літературі даний термін ототожнюється з державним втручанням в економіку, в більш вузькому – з адміністративно-правовою регламентацією підприємницької діяльності. Розрізняють такі види регулювання, як ринкове саморегулювання, державне регулювання та змішане саморегулювання. Значним кроком у запровадженні регуляторної політики стало прийняття Закону України №1160-IV від 11.09.2003 року “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, в якому було зазначено фундаментальні принципи та механізм регуляторної політики.

Незважаючи на прогресивні новачі цього нормативно-правового акта, було виявлено ряд проблем, які перешкоджають проведенню ефективної регуляторної політики, з-поміж яких:

1) відсутність нормативно-правових актів, необхідних для повноцінної реалізації закону;

⁴⁰³ Безп'ята І. В. Формування та пріоритетні напрями інвестиційної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 19. С. 7.

2) невизначеність порядку прийняття рішень щодо оперативного врегулювання надзвичайних економічних ситуацій, при виникненні яких немає часу на дотримання регуляторних процедур (наприклад, коли йдеться про необхідність приведення актів міської ради у відповідність до вимог чинного законодавства);

3) відсутність чітко прописаної відповідальності за невиконання встановлених законом процедур;

4) обмеженість інформаційного та методологічного матеріалу;

5) непоінформованість щодо необхідності застосування найбільш оптимальних підходів для формування нормативно-правової бази відповідно до вимог ринкової економіки;

6) брак компетентних фахівців, здатних професійно готувати аналіз регуляторного впливу;

7) відсутність фінансового забезпечення всього регуляторного процесу;

8) нестача в місцевих бюджетах коштів для здійснення відстеження (моніторингу) регуляторного впливу прийнятих актів;

9) невключення в регуляторний процес громадських інститутів;

10) недостатня активність громадськості.

Основні тенденції діяльності держави в інвестиційній сфері формують універсальні, перевірені світовою практикою рекомендації щодо змісту й основних завдань державної підтримки інвестиційного розвитку, до основних з яких можна віднести:

– ухвалення відповідних нормативно-правових рішень у сферах, які традиційно закріплені за державою;

– активне сприяння трансферу технологій;

– налагодження кооперації та партнерства між державою та приватним сектором за всіма напрямками інвестиційної діяльності, можливість брати участь у тих чи інших сферах створення інновацій, що мають як велику суспільну користь, так і значущість для приватного сектору;

– фокусування національних зусиль на технологіях, яких потребують підприємства національної економіки.

Стан і тенденції інвестиційної діяльності в Україні

Загальновідомо, що процеси економічного зростання визначаються розмірами і структурою інвестицій, темпами їх освоєння. Інвестиційна діяльність є одним з ключових факторів суспільного розвитку, оскільки забезпечує відтворення робочої сили, оновлення основних фондів виробничої та невиробничої сфер і весь відтворювальний процес в економіці. Інтенсивність та ефективність інвестиційної діяльності – запорука сталого економічного розвитку. Виходячи з постулатів економічної теорії і практики, успішний розвиток економіки будь-якої країни завжди ґрунтується на інвестиційній основі. Саме оновлення основного капіталу є запорукою сталого економічного розвитку суспільства. На наш погляд, основними якісними і співставними характеристиками розвитку інвестиційних процесів в економіці є такі:

- частина валового внутрішнього продукту, яку суспільство спрямовує на забезпечення подальшого відтворення (частка валових капітальних вкладень у виробленому ВВП);

- величина прямих іноземних інвестицій у розрахунку на 1 жителя країни (цей показник є особливо важливим для країн, що розвиваються);

- структура джерел інвестування (визначення ролі держави (бюджету) у забезпеченні інвестиційного розвитку).

Під валовим нагромадженням основного капіталу розуміють вкладення коштів у матеріальні та нематеріальні активи (фонди) з метою виробництва товарів, надання ринкових і неринкових послуг, створення доходу. Слід зазначити, що саме воно виступає головним каналом науковотехнічного прогресу реалізації моделі інноваційного розвитку економіки. При цьому валове нагромадження може здійснюватися в певних межах на рівні 20-25% ВВП. За норми нагромадження, нижчої від 10% ВВП, економічний розвиток практично відсутній. Для умов України інноваційна модель є реальною за норми нагромадження, не меншою від 25-30% ВВП. Хоча деякі країни (наприклад Китай) мають більш високу норму нагромадження, об'єктивно існує межа, за якою нагромадження може перетворитись у самоціль і підірвати трудову мотивацію населення внаслідок штучного обмеження поточного споживання. Таким чином, об'єктивною підставою для погіршення інвестиційної ситуації (зокрема у сфері основного капіталу) у країні є збільшення обсягів ВВП.

Проведений аналіз дозволив виявити низький рівень валового нагромадження основного капіталу в структурі ВВП. Простежується чітка тенденція до зниження показника від 19 % у 2015 – 2010 рр. до 12 % у 2020 р., що значно поступається показникам докризового рівня і не відповідає потребам забезпечення модернізації економіки. Аргументовано, що така структура валового нагромадження основного капіталу не тільки не сприяє економічному зростанню суспільства, але й суттєво знижує фінансовий потенціал для майбутніх капітальних вкладень.

Динаміка капітальних інвестицій за джерелами фінансування протягом 2015-2020 рр. характеризується переважанням власних коштів підприємств і організацій, частка яких коливалася в межах 61,3-70,5% (табл. 1).

Структура капітальних інвестицій за видами активів характеризується переважанням інвестицій у матеріальні активи (96-97 %); за видами економічної діяльності – домінуванням інвестицій у промисловий сектор (біля 40 %); за видами промислової діяльності – у переробну промисловість (41-54 %); водночас найменше коштів інвестується у водопостачання, каналізацію, поводження з відходами – близько 1-2 %.

Сьогодні основним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал в економіці України залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у 2019 р. освоєно 52,4 % капіталовкладень, що на 15,07 % менше ніж на початку аналізованого періоду і сягнуло свого найнижчого значення.

Динаміка капітальних інвестицій в Україні за джерелами фінансування у
2015-2020 рр.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Всього, млрд грн	180,6	241,3	273,3	249,9	219,4	273,1
<i>у т.ч. за рахунок (% до загального обсягу)</i>						
Державного бюджету	5,6	7,2	6,0	2,5	1,2	2,5
місцевих бюджетів	3,2	3,2	3,1	2,7	2,6	5,2
власних коштів підприємств та організацій	61,7	61,2	62,6	66,3	70,5	67,5
кредитів банків та інших позик	12,7	15,2	14,5	13,9	9,9	7,6
коштів іноземних інвесторів	2,0	2,1	1,8	1,7	2,6	3,0
коштів населення на будівництво житла	10,5	7,3	8,3	9,6	10,1	11,7
інших джерел фінансування	4,3	3,9	3,7	3,2	3,1	2,5

* без урахування інвестицій у тимчасово окупованих територіях АРК і м. Севастополі та частині зони проведення АТО.

Впродовж багатьох років частка їх у загальній структурі становила 54-63 %. Це цілком зрозуміло, оскільки саме суб'єкти господарювання є основною ланкою будь-якої економіки та «локомотивом» інвестування у власний бізнес і національне господарство загалом.

Формування привабливого інвестиційного клімату в Україні повинно бути першочерговим завданням як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики держави. Деякі кроки у цьому напрямку вже зроблені, серед основних у цьому напрямку можна виділити:

- на території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами, іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації;

- у випадку припинення інвестиційної діяльності іноземному інвестору гарантується повернення його інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів від інвестицій у грошовій або товарній формі;

- усунуто адміністративний бар'єр для входження іноземного капіталу в Україну щодо обов'язковості реєстрації іноземних інвестицій;

- у правовій сфері відбуваються певні зрушення, зокрема з метою сприяння залученню й ефективному використанню вітчизняних та іноземних інвестицій утворено Раду вітчизняних та іноземних інвесторів.

Найважливішою проблемою тут виступає неефективна система залучення прямих іноземних інвестицій. Існує ряд чинників, які призводять до негативного інвестиційного клімату в державі: недосконала законодавча база;

не сприяння податкової системи розвитку підприємництва; низький рівень захисту прав потенційних інвесторів; системність корумпованості в органах державної влади та лобіювання власних інтересів державними службовцями; неефективна фінансова політика України; відсутність ініціативи власників підприємств щодо інвестування конкурентоспроможних інноваційних проектів; низький рівень життя громадян та зниження їх купівельних можливостей внаслідок інфляційних процесів.

Найбільшими країнами-інвесторами залишаються Кіпр, Нідерланди, Німеччина, Російська Федерація, Австрія, Велика Британія, Віргінські Острови, Франція, Швейцарія, Італія, Польща та США, яким належить понад 86% загального обсягу прямих інвестицій в економіку України.

Слід зазначити, що найбільші іноземні інвестиції в Україну здійснюють іноземні компанії, які представляють інтереси української бізнес-еліти. Найбільшим іноземним інвестором України, як і раніше, залишається Кіпр, обсяги інвестування якого зменшилися і становлять 27,1 % інвестицій вкладених усіма країнами світу в українську економіку у 2020 році. При цьому в зазначену середземноморську державу Україна вкладає найбільші інвестиції. Нідерланди займають друге місце у рейтингу вкладів і складають 12,9 %. Це теж дуже значні показники привабливості України для даної країни. Німеччина дещо поступається Нідерландам і займає третє місце з часткою у 12,5 %, що на 4,7 % більше Російської Федерації, яка за прогнозами значно зменшить цей рівень. За абсолютними показниками Німеччина зменшувала обсяги інвестицій за останні роки. Піковий період для Австрії відзначався у 2016 р. з показниками 3,8 млрд дол., у 2020 р він дещо знизився до частки у 5,5 %. Велика Британія поступається попереднім країнам, але теж займає достатні позиції на рівні 4,3 %. Здала свої позиції Франція, якщо у 2017 р. обсяг інвестицій дорівнював 1,8 млрд дол. США, то у 2020 р. зафіксовано вже 1,5 млрд дол. США. Незважаючи на задекларовані на найвищому державному рівні національні цілі модернізації країни, пріоритетними для іноземних інвесторів залишаються посередницькі сектори економіки зі швидким обігом капіталу. За останні роки значна частина всього обсягу прямих іноземних інвестицій спрямовується у фінансовий сектор (станом на 2020 р. частка прямих іноземних інвестицій становить 27,3 %). Вагома їх частка залучається у торгівлю (13 %) та сферу операцій з нерухомим майном (8 %). У той же час у цілому у промисловість – 30,6 % інвестицій, з яких більша половина – у металургійну галузь. Як бачимо, структура іноземних інвестицій в економіці України являється деформованою і в колі інтересів зарубіжних інвесторів знаходяться переважно високоприбуткові сфери та сфери, де має місце швидкий обіг капіталу та велика його віддача (фінансовий сектор, торгівля, експортоорієнтовані галузі промисловості). Інвестори приділяють порівняно мало уваги високо-технологічним секторам вітчизняної економіки. У той час як глобальні тенденції економічного розвитку свідчать про те, що структурні зрушення у світовій економіці характеризуються зменшенням частки низькотехнологічних секторів виробництва (нафтохімічна промисловість, легка промисловість, чорна та кольорова металургія, харчова промисловість) і випереджаючим ростом високотехнологічних наукоємних

секторів (галузь телекомунікацій та зв'язку, транспортне та енергетичне машинобудування, фармацевтика, мікро та радіоелектроніка, галузь авіаційних та аерокосмічних технологій), що покликані акумулювати найновіші досягнення науково-технічного прогресу.

Під інвестиційною безпекою держави слід розуміти:

- досягнення рівня інвестицій, що дозволяє оптимально задовольняти поточні інвестиційні потреби національної економіки за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються, оптимального співвідношення між розмірами внутрішніх і зовнішніх інвестицій, іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за рубіж, підтримання позитивного національного платіжного балансу;

- сукупність нормативно-правових, соціальних і екологічних умов, що визначають тип і динаміку відтворювального процесу і забезпечують надійність відшкодування та ефективність використання вкладеного капіталу;

- спроможність підтримувати виробничі нагромадження і капітальні вкладення на рівні, що гарантують необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію і технологічне переозброєння економіки.

Отже, під інвестиційною безпекою вважається здатність національної господарської системи генерувати інвестиційний процес, який підтримує стійке зростання і стратегічну конкурентоспроможність економіки. Політика інвестиційної безпеки може бути реалізована за трьома напрямками:

- забезпечення загальної достатності інвестицій для сталого розвитку економіки;

- оптимізація галузевої і територіальної структури інвестицій;

- наповнення інвестиційного процесу, всіх реалізованих інвестиційних 78 проектів інноваційним змістом.

На нашу думку, інвестиційна безпека держави – це процес забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економіка здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку і соціально-економічної стабільності країни, зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення.

Інвестиційна безпека – це і стан, і процес. З одного боку, вона характеризує досягнутий рівень використання інвестиційних ресурсів в економіці, а з іншого – визначає процес та напрями ефективного їх використання⁴⁰⁴. Визначити рівень інвестиційної безпеки держави можна за допомогою індикаторів оцінки інвестиційної безпеки – реальних статистичних показників розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері. Щодо визначення порогових (граничних) значень індикаторів, то норматив порогового значення показника інвестиційної безпеки це, перед усім, інструмент сигналізації (попередження) про майбутню загрозу безпеці. При цьому потрібно зазначити, що чим раніше

⁴⁰⁴ Апарова О. В. Бюджетні системи країн Європи та СНД в умовах економічних кризисів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 5. С. 41.

такі загрози або потенційне наближення до них будуть визначені, тим ефективніше будуть визначені і реалізовані заходи щодо запобігання їх негативного впливу.

Використання іноземного досвіду фінансового регулювання інвестиційної сфери

Побудова ефективного механізму фінансування та бюджетної підтримки інвестиційної діяльності залишається досить актуальною проблемою української економіки. Аналіз і оцінка досвіду розвинених країн світу щодо державної фінансової політики у сфері активізації інвестиційної діяльності та залучення іноземних інвестицій, можливості його застосування в Україні є однією з основних передумов побудови ефективної моделі економічного розвитку нашої країни. Для дослідження зарубіжного досвіду активізації інвестиційної діяльності візьмемо до уваги такі країни: США, Франція, Китай, Великобританія, країни Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). США. З огляду на те, що США залишається великим експортером капіталу, уряд цієї країни вдається до певних обмежувальних заходів щодо його вивезення і створив систему заохочувальних важелів для використання капіталу переважно у вітчизняній економіці. У той же час високі рівні ставок за позикою разом з низькими показниками інфляції та сприятливими прогнозами підвищення цін зумовлюють значний приплив іноземних інвестицій в американську економіку. Скасування податків на дивіденди, що сплачуються іноземними власниками цінних паперів, сприяло розповсюдженню акцій серед іноземців. Згідно із законом про оподаткування у США гарантується відсутність будь-якої дискримінації, що зумовило створення більшістю іноземних інвесторів філій у цій країні. Система заходів федерального уряду доповнюється спеціальними програмами із залучення іноземного капіталу урядами штатів. Ці програми передбачають різні системи пільгового кредитування та страхування іноземних інвестицій, надання земельних ділянок для будівництва промислових підприємств тощо. Для іноземних інвесторів відкрито доступ до результатів науково-дослідних розробок, які здійснюються місцевими університетами; надається інформація про наявність і обсяги сировини, енергетичних і водних ресурсів, стан транспортних сполучень тощо. Умови надання пільг передбачають розміщення підприємств у певній місцевості, що пов'язано з потребою пропорційного розвитку галузей економіки в межах того чи іншого штату. У США виділяються федеральні бюджетні асигнування на сільське господарство у вигляді прямих грошових виплат, пільгових кредитів, безвідсоткових позик, безповоротних платежів. Фермерам надаються податкові пільги на інвестиції, надаються відстрочки платежів за кредитами. Субсидії сільському господарству у розвинутих країнах, які здійснюються через економічний механізм підтримки, складають від 20 до 80 % у вартості сільськогосподарської продукції. Одним з напрямів активізації інвестиційної діяльності у сільському господарстві є механізм оподаткування, який включає: податки на прибуток (чистий дохід) корпорацій; нерухомість, зокрема землю; капітал, що інвестується, або приріст основного капіталу; додану вартість; соціальне страхування найманої робочої сили; акцизи. Дані податки у США

складають приблизно 3% в загальних фермерських витратах. Реформи податкової системи, що передбачають пільги в розвинених країнах, сприяють активному податковому стимулюванню науково-технічного прогресу, що вимагає додаткових капітальних вкладень⁴⁰⁵. Так, прибутковий податок фермерів США, на відміну від інших товаровиробників, нараховується тільки після реального надходження доходу, а не після фіксації операції, як в інших сферах бізнесу. Фермери мають право віднімати з отриманого доходу всі поточні витрати незалежно від того, відносяться вони до реалізованої продукції чи ні, і таким чином управляти розмірами чистого доходу. З метою мінімізації оподаткованого доходу і активізації інвестиційної діяльності фермерам дозволяється включати в поточні витрати і повністю списувати їх протягом року на деякі види вкладень в засоби виробництва. Вкладення в меліорацію, охорону земельних і водних ресурсів і вирощування худоби не оподатковуються і сприяють зниженню загального розміру доходу. У США сприяють залученню прямих державних інвестицій в малі підприємства. У кінці 1950-х рр. американський уряд створив інститут SBA (Small Business Administration). Конгрес США прийняв закон про інвестиції в малий бізнес, згідно з яким інноваційний проект, схвалений SBA, міг одержати державну позику на пільгових умовах. Усім федеральним агентствам, бюджет яких на наукові дослідження і розробки перевищував 100 млн дол. США, законодавчо була закріплена обов'язкова участь у програмі SBIR (Small Business Innovative Research). SBIR покликана полегшити малому бізнесу знаходження початкового капіталу, допомогти йому брати участь у НДДКР, які фінансуються урядом. У цій програмі держава виступає свого роду бізнес-ангелом, вкладаючи через свої федеральні агентства кошти на початковій стадії високоризикових проектів. Програма складається з трьох етапів. На першому фірми повинні продемонструвати можливість запропонованого ними нововведення задовольнити (заздалегідь оголошені) потреби відомства. Обсяг фінансування на цьому етапі не перевищує 100 тис. дол. США. Під час другого етапу фірма повинна створити прототип виробу (фінансування – 750 тис. дол.). На третьому етапі відбувається комерціалізація продукту, державне фінансування вже не надається. Дані по 50 найбільш успішних компаніях, які були підтримані в рамках програми, свідчать про те, що державні вкладення повністю окупилися. Залучені цими компаніями на третьому етапі приватні інвестиції становили 963 млн дол. США, що в три рази перевищило вартість програми. Франція. Залученню іноземних інвестицій в економіку Франції сприяють: зростання валового прибутку фірм, які господарюють, податкові та кредитні пільги, невисокий рівень процентної ставки за кредити тощо. Уряд Франції здійснює жорстку політику регулювання іноземних інвестицій стосовно держав, які не є членами ЄС. У цій країні існує ефективна система залучення як власних, так і іноземних інвестицій, спрямованих на розвиток пріоритетних і провідних галузей промисловості. У країні також існує

⁴⁰⁵ Алімпієв Є. В. Фінансова й монетарна трансмісія в економіці України. *Фінанси України*. 2019. № 5. С. 23.

преференційний податковий режим для підприємств, що працюють у так званих зонах підприємництва Франції. У системі інвестиційного кредитування розвинених країн домінуюче місце займають кредити на придбання нової техніки і впровадження прогресивних, ресурсозберігаючих технологій. Так, у Франції Credit Agricole (одна з найбільших банків країни) до 70 % кредитів видає на придбання техніки. Для прискорення процесу модернізації сільського господарства і випуску конкурентоздатної продукції уряди країн з розвинутою ринковою економікою передбачають спеціальні пільгові умови кредитування. Зокрема, відсоткова ставка пільгових кредитів залежно від умов ведення аграрного виробництва складає від 3,1 до 8,9 %. Привілейовані позичальники (кооперативи по використанню техніки) користуються пільговим кредитом з відсотковою ставкою від 4,1 до 4,35%. Серед країн європейського регіону, досвід залучення інвестицій у сільське господарство на прикладі Франції є дуже важливим для України з огляду на два фактори. По-перше, Франція є європейською державою з потужною економікою. По-друге, економіка цієї країни значною мірою орієнтована на сільськогосподарське виробництво. У Франції надання пільг інвесторам значною мірою носить вибірковий характер, що виражається у трьох напрямках. По першому напрямі, найбільш сприятливий режим іноземного інвестування надається країнам Європейського Союзу. Другий – полягає у наданні пільг інвесторам, які здійснюють інвестиції у найменш розвинуті регіони країни. І, на кінець, третій – виражається у чіткому розмежуванні напрямів та прямих інвестицій та наданні пріоритету останнім. Китай. Поступово позиції лідера на світовому інвестиційному ринку захоплює Китай. Унаслідок економічних реформ у країні створено порівняно ефективну систему оподаткування іноземних фізичних і юридичних осіб, що характеризується гнучкістю, наданням великих пільг і спрощенням процедури сплати податків. Ключовим елементом сучасної зовнішньоекономічної стратегії КНР є створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) і відкритих приморських міст для іноземних інвесторів. Успіхи КНР у залученні прямих іноземних підприємницьких капіталовкладень загалом пов'язані зі створенням на значній території країни сприятливого інвестиційного клімату, тобто комплексу матеріальних та інституціональних умов, які надають інвесторам можливість знижувати виробничі витрати до рівня нижчого за середній у світі. Складниками такого інвестиційного клімату є низька вартість робочої сили, надання права на порівняно дешеве користування землею, прийнятний рівень розвитку виробничої та соціально-побутової інфраструктури в районах пільгового інвестування, економічно виважена система оподаткування, преференційний міграційно-митний режим, сприятливе митне та валютне законодавство. Основною державною політикою Китаю стало формування й перетворення в життя всебічних реформ і відкритості для іноземних інвестицій. Починаючи з 1984 рр., у Китаї активно здійснювалася політика "відкритих дверей" через надання статусу "відкритих" багатьом містам та районам країни. У 1990-х рр. Китай був найбільшим одержувачем прямих іноземних інвестицій і на міжнародній арені поступався лише США, що дозволило вже в 1996 р. одержати прямі іноземні інвестиції в обсязі 42,3 млрд дол. США. Протягом

останніх років Китай міцно втримує першість серед країн, що розвиваються за обсягом прямих іноземних інвестицій. На початок 2000-х рр. обсяг прямих іноземних інвестицій до Китаю вже досяг більш 52 млрд. дол. США., якого Україна не досягла й дотепер. У цей час 400 з 500 провідних світових транснаціональних корпорацій уже мають свої підприємства на території Китаю. Протягом останніх десятиліть Китай демонструє не лише високу динаміку залучення іноземних інвестицій, а й адекватну реакцію своєї економіки на даний процес та відповідний вклад у світове господарство. Такі зрушення в економіці Китаю пояснюються переважно тим, що вона розвивається дещо автономно зі своєю структурою в окремих великих мегаполісах. Важливою передумовою прориву в інвестиційному розвитку Китаю є зміна ставлення влади Китаю до інвесторів. Кар'єрні перспективи багатьох чиновників поставлені в залежність від їхньої спроможності залучати іноземні інвестиції. Процеси реформування права власності в країні є своєрідним сигналом для інвестора, що пояснюється способами його входження на внутрішній ринок. Розрахунки міжнародних експертів свідчать про прискорення темпів економічного зростання в країні на 0,5% у рік приватизації та на 0,4% наступного року в результаті приватизації державної власності на суму, еквівалентну 1% ВВП. Даний процес виступає додатковим стимулом інвестиційної активності в країні за умов вираженої інституційної підтримки відносно трансформації прав власності, а також доступу інвесторів до різних сфер національної економіки та об'єктів приватизації⁴⁰⁶. Науковці наголошують, що незважаючи на те, що Конституцією Китаю досить нещодавно була визнана приватна власність, завдяки проведенню ефективних реформ, які спочатку не здавалися визначальними щодо збільшення обсягів іноземного інвестування, країна досягла стрімкого економічного зростання і підвищила власний інвестиційний потенціал, тим самим знизивши рівень бідності населення. З визнання і створення простої системи права власності в Китаї та зі зниження багатьох торговельних бар'єрів з'явилися стимули розвитку їхньої економіки. Проведені реформи слугували усуненню найвагоміших обмежень та перешкод активізації іноземного інвестування, а способи їх здійснення заклали в населення та підприємств довіру до власних урядів, дозволивши підвищити рівень внутрішньої інвестиційної активності. Особливістю моделі перетворень у Китаї була поступова, еволюційна трансформація системи суспільних відносин та інституцій, що передбачала формування ринкових відносин спочатку в певному відокремленому сегменті економіки з поступовим його розширенням, дозволяючи здійснювати поступову лібералізацію з одночасною взаємодією традиційної та ринкової економічних систем. Китай на початку 90-х рр. для залучення іноземних інвестицій здійснював політику, що мала дискримінаційний курс відносно внутрішніх інвесторів. Так, іноземним інвесторам надавалися вищі тарифні та податкові пільги, закордонні підприємці – етнічні китайці мали додаткові

⁴⁰⁶ Алімпієв Є. В. Фінансова й монетарна трансмісія в економіці України. *Фінанси України*. 2019. № 5. С. 24.

преференції. Не дивлячись на всеогучу критику, поєднання даних заходів з чітким державним регулюванням дотримання прийнятих зобов'язань визначили вагомі стимули для інвесторів – багато етнічних китайців почали повертати свою діяльність (і капітал) до Китаю. Зараз у Китаї застосовується пільговий податковий режим в окремих районах країни, що надаються підприємствам 120 виробничої спрямованості, орієнтованим на експорт, а також для інвестицій на розвиток інфраструктури, захист навколишнього середовища, в сільське господарство та рибальство⁴⁰⁷. Великобританія. Значний інтерес становить англійська система залучення іноземних інвестицій. Великобританія є значним отримувачем іноземних інвестицій, що надходять у Європу як із Заходу, так і зі Сходу. Цьому сприяють такі чинники, як ефективна структурна перебудова і поліпшення внутрішнь-економічної ситуації у країні, бажання іноземних фірм зайняти нові ринки збуту для своїх товарів, висока норма прибутку за рахунок порівняно низьких витрат на роботу силу. На інтенсивність процесу залучення іноземних інвестицій також впливає наявна у Великобританії система оподаткування. Відчутним інвестиційним стимулом є відсутність податків на капіталовкладення в обладнання, а також їх зниження на інвестиції в будівництво споруд. У низці країн держава не тільки створює правове середовище для стимулювання розвитку венчурної індустрії, а й бере безпосередню участь у її фінансуванні. При цьому використовуються різноманітні схеми змішаного фінансування венчурного бізнесу. Мета британської інвестиційної програми створення університетських посівних фондів полягає в заповненні фінансових прогалин, які існують між дослідженнями в університетах і стадією їх можливого комерційного використання. Для допомоги університетам у комерціалізації результатів досліджень уряд Великобританії прийняв рішення створити посівні фонди для фінансування послуг досвідчених менеджерів, захисту інтелектуальної власності, підготовки бізнес-планів, покриття юридичних витрат і т. ін. У 1999 р. сума внесених коштів становили 45 млн фунтів стерлінгів. Вона була розподілена між 15 спеціально створеними університетськими посівними фондами. Протягом перших двох років існування програми було організовано нових венчурних компаній. Що стосується активізації підприємницької діяльності, то у Великобританії з 1994 р. діє система підтримки підприємництва (Enterprise Investment Scheme), яка являє собою новий варіант програми підтримки малого бізнесу (Small Business Expansion Scheme), що реалізується урядом з 1983 р. Метою системи є надання допомоги малим фірмам в отриманні акціонерного капіталу від зовнішніх інвесторів. Фірми, що реалізують ризикові проекти, отримують податкові пільги (до 20%), а також звільняються від сплати податків на доходи від приросту капіталу в результаті зростання ринкової вартості активів. У результаті фірма може зібрати протягом року до 1 млн фунтів стерлінгів. Центральна та Східна Європа. Заслужовує на увагу і досвід країн Східної та Центральної Європи у вирішенні проблем

⁴⁰⁷ Безп'ята І. В. Формування та пріоритетні напрями інвестиційної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 19. С. 8.

регулювання іноземних інвестицій. По-перше, іноземним інвесторам гарантується національний режим. Усі пільги доступні для будь-якого інвестора незалежно від його національної приналежності за умови відповідності інвестора певним вимогам. По-друге, діяльність закордонних інвесторів дозволена практично у всіх сферах економіки. Їм дозволено купувати нерухомість, у тому числі землі (за винятком земель сільськогосподарського призначення). У той же час держава чітко фіксує об'єкти, в яких частка іноземного інвестора не може доходити до 100%. В Угорщині, наприклад, до них належать: компанії, що входять до переліку стратегічних підприємств, деякі галузі промисловості, пов'язані з національною обороною, угорська авіалінія "Малев". У Польщі галузеві закони накладають наступні обмеження на частку іноземних інвесторів у низці секторів: на повітряному транспорті – не більш як 49%, на радіомовленні та телебаченні – 33%. По-третє, існує диференціація податкових пільг для інвесторів, у тому числі іноземних, залежно від рівня розвитку регіону. Так, наприклад, підприємства, розташовані в депресивних регіонах Угорщини (де рівень безробіття перевищує 15%), повністю звільнені від сплати податку на прибуток терміном до 5 років за умови щорічного зростання продажів на 5% від обсягу інвестицій. Єдиним варіантом вирішення проблем і протиріч в інвестиційній та інноваційній сферах, що виникають у зв'язку з вступом країн ЦСЄ в Європейський Союз, може стати ефективна національна інвестиційна політика, що дозволяє цим країнам запобігти повній економічній і технологічній залежності від найрозвинутіших країн за рахунок зміцнення і підтримки національних промислових структур, а також стимулювання переходу економіки на інноваційний шлях розвитку за рахунок ефективнішого продукування та використання "інтелектуальних інвестицій". У 2016-2020 рр. у багатьох країнах ЦСЄ були прийняті основні документи у сфері інвестиційної й інноваційної політики, метою яких було закріплення курсу на розвиток сучасних виробництв. Вони містять основні напрями інвестиційних та інноваційних стратегій і програми розвитку національних лідерів на базі великих підприємств, холдінгів, високотехнологічних виробництв, що мають пріоритетне значення для формування національної моделі промислового росту та враховують певні обмеження наявного інвестиційного потенціалу. Венчурний бізнес у країнах ЦСЄ перебуває поки в стадії становлення і не має істотного значення у фінансуванні високоризикових проєктів, зокрема інноваційних. Обсяг венчурного капіталу в цьому регіоні залишається незначним. Згідно з даними Європейської венчурної асоціації, у країнах ЄС обсяг ризикового капіталу в 2004 р., у середньому становив 0,28 % ВВП, у той час як у Польщі – 0,06 %, а в Чехії – 0,05 % ВВП. Виняток становить лише Угорщина: обсяг венчурного капіталу тут досяг оцінки 0,23 % ВВП. Передбачається, що в найближчі роки обсяг венчурного інвестування збільшиться й у Польщі, і в Чехії. Велика частина венчурних інвестицій поглинається нині телекомунікаційним сектором, сектором послуг і засобами інформації. У провідних країнах ЦСЄ сьогодні відбувається якісна зміна структури прямих іноземних інвестицій: ТНК стали переносити в ці країни

вищі ланки виробничо-господарського циклу (реалізація, маркетинг, НДДКР), що вимагають залучення висококваліфікованих інженерно-технічних і дослідницьких кадрів. Одночасно швидкими темпами збільшується кількість наукоміських проєктів, що розроблені ТНК на територіях країн ЦСЄ, а також досліджень, що охоплюють сферу розробок і послуг. Зокрема, у Чехії до нових проєктів такого роду вдалося залучити великих інвестицій від відомих світових компаній, а саме: "Accenture", DHL, "Logica CMG", "Honeywell", "Olympus", "Mercedes", "Panasonic", "Exxon Mobil" і ін. У країнах ЦСЄ усвідомлюють, що інвестиційно-інноваційна діяльність повинна посприяти не тільки на розвинутих в промисловому відношенні районах, хоча їм дотепер віддавався безумовний пріоритет, але і на віддаленіші від центру території, тобто стати складовою частиною національної регіональної політики. На практиці такий підхід уже реалізується у прикордонних районах Чехії, Словаччини, Угорщини. Ціль їхнього створення полягає в забезпеченні умов для розгортання в цих районах малого і середнього підприємництва й загалом для підвищення їхнього економічного потенціалу. У складі промислових зон передбачається також формування технологічних парків для розгортання інноваційної діяльності. Рівень відкритості економіки до іноземного інвестування підвищується як результат ефективності реформаційних процесів у країні. Так, сприяння державних органів входженню на внутрішній ринок іноземних інвесторів, відкритість підприємств та галузей економіки приватизаційним процесам позитивно вплинули на приплив іноземного капіталу до країн ЦСЄ. Уряди цих країн упроваджують системи інвестиційних стимулів через відкритість національних економік ПШ. Країни ЦСЄ – нові члени ЄС з метою забезпечення власної інвестиційної привабливості провадять послідовне зниження податкового навантаження. Упродовж останнього десятиріччя рівень податків та обов'язкових платежів у даних країнах у середньому зменшився на 1,2 %. Зростання спостерігалось лише в Чехії (1,2 %) та Словенії (0,8 %). У більшості країн регіону для залучення іноземного капіталу передбачається зниження ставок оподаткування прибутку з одночасним зменшенням податкових пільг. Унаслідок використання податкової політики як стимулу для іноземного інвестування, Словенія, що до 2000 р. відставала від інших європейських країн за інвестиційної привабливістю, домоглася стрімкого збільшення обсягу інвестицій до власної економіки та нині посідає одне з перших місць за обсягом залучення інвестицій на душу населення. Найвагомішими заходами стали: зниження податку на прибутки корпорацій з 40% до 29 %; звільнення від сплати податків терміном на п'ять років промислових підприємств, які мають зареєстрований капітал у сумі 5 млн євро і отримують 60 % прибутку від експорту, підприємств з капіталом у сумі 2,5 млн. євро, якщо вони розташовані в регіоні, де зареєстроване безробіття перевищує 15 %, а також підприємств з капіталом у сумі 1,5 млн. євро, які працюють у певних сегментах сфери послуг; додаткове звільнення на п'ять років від сплати 50 % податку на прибуток підприємств, основні доходи яких зростають щорічно протягом перших п'яти

років за рахунок іноземних інвестицій у обсязі 5 млн євро⁴⁰⁸. Найбільш складну систему стимулів, що передбачає надання податкових та митних пільг для НДДКР і субсидій для інфраструктури, має Угорщина. Податкові пільги з корпоративного податку в Угорщині для інвестицій можуть надаватися з 1 січня 2004 р. для інвестицій у проекти, що пов'язані з виробництвом продукції, передбачають розширення й оновлення, а також створення робочих місць. Відповідно до постанови уряду Угорщини зменшення обсягу оподаткування може становити 25-50 % залежно від галузі і регіону інвестування. Для малого й середнього бізнесу відповідна ставка може бути збільшена ще на 20 %. У Чехії підтримка надається інвестиційним проектам у галузі виробничої діяльності в обробній промисловості, у сфері прогресивних технологій, впровадження інвестицій до яких має великий експортний потенціал. Інвесторам, що упроваджують нову продукцію або розширюють наявне виробництво в установленому розмірі в переробній промисловості Чехії, надається звільнення від податку з доходу терміном на 5 років повністю для новостворених підприємств і часткове в разі розширення виробництва. У Польщі застосовується система 50%-го оподаткування підприємств, що діють на територіях спеціальних економічних зон; в Ірландії – зниження до 10 % податку на прибуток, звільнення від сплати ПДВ та мита для компаній, що створюють нові робочі місця в галузях машинобудування й будівництва. У Росії існує можливість отримання пільг на регіональні й місцеві податки (податок на майно, податок на ігровий бізнес, податок з власників транспортних засобів, земельний податок). Митна політика активно провадиться з використанням різних стимулів для залучення іноземного капіталу країнами ЦСЄ. Як уже зазначалося, в Угорщині вона стосується надання митних пільг для НДДКР і субсидій для інфраструктури; в Румунії звільняється від сплати мита імпорту устаткування, обладнання, контрольно-вимірвальних приладів, програмних продуктів (відповідно до списку, схваленого Міністерством розвитку і прогнозування – Міністерством державних фінансів); у Польщі підприємства, що створені відповідно до Закону про іноземні інвестиції, звільняються від сплати мита на обладнання, яке придбане за кордоном протягом перших трьох років діяльності, а також компенсується ПДВ, сплачений від вартості основних засобів, ввезених у країну, що являють собою внесок у статутний капітал; у Болгарії звільняється від сплати ПДВ імпорту, передбачений інвестиційними проектами понад 6,6 млн дол. США.

У більшості зарубіжних країн використовують поєднання прямого бюджетного фінансування та надання податкових пільг для розвитку інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. На підставі узагальнення світового досвіду фінансового регулювання інвестиційної діяльності обгрунтовано, що в Україні потрібно проводити виважену фінансову політику для стабілізації макроекономічного середовища, що сприятиме створенню

⁴⁰⁸ Вакулчи М. М. Аналіз методів оцінювання інвестиційного клімату в Україні в умовах сучасної капітно структурованої економіки. *БізнесІнформ*. 2019. № 1. С. 85.

сприятливого інвестиційного клімату та подоланню перешкод залучення іноземних інвестицій.

Відтак, формування в Україні привабливого для іноземних інвесторів середовища, насамперед, доцільно починати з системи активних дій держави, спрямованих на зміну політичного, економічного та правового поля в країні. Пріоритетними напрямами для залучення і використання іноземних інвестицій повинні стати: завершення формування відповідної нормативно-правової бази; подальше реформування податкової системи; досягнення політичної стабільності; зміцнення фінансово-кредитної системи, створення небанківських фінансових установ, особливо лізингових і страхових компаній, венчурних фондів; сприяння розвитку інститутів фондового ринку; стимулювання залучення інвестицій у науково-технічну та інноваційну діяльність.

Отже, залучення іноземних інвестицій в Україну супроводжується низкою проблем, зокрема: зниження інвестиційної привабливості України на тлі глобальної фінансової нестабільності та ускладнення організаційно-правових умов ведення бізнесу; військова агресія Росії та економічна нестабільність України; застосування тимчасових інструментів впливу на іноземне інвестування, спрямованих на виведення національної економіки з кризового стану шляхом посилення вимог до учасників інвестиційної діяльності; неможливість згідно з чинним податковим законодавством відносити деякі види витрат на зменшення об'єкта оподаткування; позбавлення новостворених підприємств права на податковий кредит на початку діяльності та інше.